

Andrzej Kielian

Pomoce dydaktyczne w katechezie

Symposium 15/2(21), 41-54

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Andrzej Kielian
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków

POMOCE DYDAKTYCZNE W KATECHEZIE

Pomoce dydaktyczne – jak wskazuje nazwa – mają się przyczyniać do lepszej efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej, ułatwiać uczniom poznawanie rzeczy i zjawisk, pobudzać do myślenia, zastępując lub dopełniając czynności nauczyciela¹. Odpowiedzmy sobie w tym kontekście na następujące pytania: czy w katechezie pomoce dydaktyczne służą tylko temu, by sprawnie i w atrakcyjny sposób przeprowadzić lekcję? Dalej, jakie pomoce trzeba dziś wykorzystywać w nauczaniu religii? I wreszcie: jakie reguły zachować, by osiągnąć zamierzone cele?

W czym pomoce pomagają w katechezie?

Wskutek rozwoju informatyki pojawia się coraz więcej środków technicznych, które służą człowiekowi. Najczęściej te nowe technologie wykorzystujemy trojako: w celu przekazu informacji na odległość pomiędzy jednym człowiekiem a drugim, magazynowania tych infor-

¹ Por. C. KUPISIEWICZ, *Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2005, s. 129.

macji bądź ich przetwarzania². Pomoce dydaktyczne mają służyć temu, by oszczędzić czas i zwiększyć efektywność osiągania założonych celów edukacyjnych w ramach procesu kształcenia. Trzeba więc przede wszystkim odpowiedzieć sobie na pytanie, o jaką efektywność nam chodzi w kontekście celów katechezy, czyli do czego tak naprawdę zmierzamy, stosując różne metody i pomoce dydaktyczne.

W celu odpowiedniego doboru pomocy dydaktycznych i ich właściwego wykorzystania w katechezie trzeba wziąć pod uwagę wskazania *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*. Czytamy tam: „Nadrzędny cel katechezy – komunია z Jezusem Chrystusem – jest osiągany poprzez realizację celów cząstkowych i pośrednich, związanych z sytuacją, w jakiej żyją i wzrastają konkretni adresaci katechezy” (PDK 22). Pracę katechetyczną należy zatem rozpocząć od poznania sytuacji, w jakiej wzrastają konkretni adresaci katechezy – nasi uczniowie z klasy I b, VI c, III gimnazjum itd. Chodzi o to, by rozpoznać, czym żyją, to znaczy jak spędzają czas w szkole i poza nią, co ich interesuje, jakiej muzyki słuchają, z jakiego środowiska pochodzą, do czego dążą i jakie wartości są im najbliższe. Rozeznając sytuację, mamy na uwadze cel, do którego chcemy wspólnie zdążać, a jest nim komunია z Jezusem Chrystusem. Nie jest nim atrakcyjny przekaz sam w sobie ani dobra zabawa, ani popularność katechety. W stosowaniu środków dydaktycznych w katechezie trzeba więc wziąć pod uwagę te dwa aspekty: obecną sytuację i cel, do którego zmierzamy. Trzeba zatem odpowiedzieć sobie na pytanie: jakie są możliwości osiągnięcia tego celu i w jakim czasie to może nastąpić? Nie jesteśmy w stanie tego dokładnie określić, grupy klasowe są bowiem dynamiczne i bardzo zróżnicowane. Świadomość działania pozwala nam jednak we właściwy sposób dobierać pomoce dydaktyczne, metody, techniki i formułować cele, by tę odległość zmniejszać. W przeciwnym razie stosowanie pomocy nieuzasadnione tymi czynnikami będzie w katechezie bardziej szkodzić, niż pomagać.

² Por. W. OKOŃ, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003⁵, s. 275.

O jakich pomocach myślimy?

Do środków dydaktycznych zalicza się zarówno tzw. pomoce naukowe, czyli przedmioty, którymi posługuje się nauczyciel, aby jak najskuteczniej realizować cele i zadania kształcenia, jak i przedmioty indywidualnego wyposażenia uczniów, a więc podręczniki szkolne, zeszyty, zeszyty ćwiczeń, przybory do pisania, rysowania i malowania itp. Istnieje wiele różnych klasyfikacji pomocy dydaktycznych. Do najczęściej stosowanych należą te, których głównym kryterium podziału są rodzaje eksponowanych bodźców – mówimy wtedy o środkach wzrokowych, słuchowych oraz wzrokowo-słuchowych³. Niektórzy dodają jeszcze środki słowne⁴. Bywa, że stosowane są także inne pomoce, które angażują pozostałe zmysły człowieka, takie jak smak i powonienie⁵. Ich stosowanie zależy od pomysłowości katechety. Przeanalizujmy użycie podczas katechezy trzech podstawowych grup pomocy: wizualnych, audytywnych oraz audiowizualnych. Wśród tych ostatnich szczególną uwagę poświęcimy – ze względu na rozwój techniki komputerowej – środkom multimedialnym⁶.

Obraz – pomoce wizualne

Pomoce wizualne są o tyle ważne, że pozwalają na wiązanie ze sobą poznania umysłowego i zmysłowego, a więc łączenia pracy naszego umysłu z rzeczywistymi rzeczami i zdarzeniami. Przyjmują one bezpośrednią postać, gdy występują w środowisku naturalnym (drzewa w lesie, obiekty w zabudowie itp.). Dlatego warto organizować wycieczki i obserwacje w terenie, podczas których katechizowani doświadczą kontaktu z rzeczami, zdarzeniami bądź osobami w ich specyficznym, naturalnym działaniu lub umiejscowieniu. Chodzi tu np. o wycieczki

³ Por. C. KUPISIEWICZ, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 130n.

⁴ Por. W. OKOŃ, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 278.

⁵ Por. M. ŚNIEŻYŃSKI, *Dialog edukacyjny*, Kraków 2001, s. 241.

⁶ Por. P. STUDNICKI, *Dialog edukacyjny w nauczaniu katechetycznym – teoria a szkolna rzeczywistość*, Kraków 2010, s. 122.

tematyczne: szlakiem Karola Wojtyły, św. Kingi, architektury drewnianej, czy też odwiedzanie kościoła parafialnego, obserwowanie czynności i postaw liturgicznych osób biorących udział w liturgii. Z innymi przedmiotami i zdarzeniami, których nie można spotkać w naturalnym otoczeniu lub jest to z wielu powodów bardzo utrudnione, zapoznajemy uczniów, przynosząc dane przedmioty do szkoły, organizując wystawy, przygotowując gazetki (np. misyjne) bądź odwiedzając muzea⁷.

Z tego punktu widzenia wygodne jest posiadanie w szkole pracowni (sali) katechetycznej, której wystrój może wprowadzać uczniów w atmosferę przedmiotu czy nawet konkretnej lekcji (np. okresu liturgicznego). Dzięki istnieniu sal katechetycznych łatwiej jest stosować takie pomoce jak: obrazy, fotografie, mapy, schematy, plansze czy prezentacje multimedialne; pracownia służy też jako miejsce do przechowywania i przygotowywania środków dydaktycznych na potrzeby zajęć⁸.

Pomoce wizualne są dzisiaj niezwykle skutecznym środkiem przekazu informacji, ułatwiającym jej zrozumienie i przyswojenie. Ważne jest zatem ubogacanie podawanych treści ilustracjami, rysunkami i obrazami, również reprodukcjami dzieł malarstwa europejskiego. Obrazy przedstawiają osobę, rzecz, symbolizują myśl, potrafią syntetycznie przedstawić określoną treść (schematy), zobrazować uczucia i emocje jej towarzyszące (fotografie: barwne i czarno-białe). Powinny być teologicznie prawdziwe oraz przystępne dla odbiorcy, estetyczne, a w ich doborze trzeba mieć na uwadze możliwości percepcji uczniów – obrazy nie mogą być zbyt trudne ani zbyt naiwne, ani o zbyt dużym stopniu skomplikowania, ani też za bardzo prymitywne lub o niskiej wartości estetycznej. Mają bowiem za zadanie wprowadzać w świat sztuki, ubogacać przeżycia, poszerzać wiedzę, a także dostarczać przyjemności i odprężenia oraz pobudzać do myślenia, nie mogą zatem zniechęcać ani odpychać⁹.

⁷ Por. B. POJAWA, *Środki dydaktyczne w katechezie*, w: J. STALA (red.), *Dydaktyka katechezy, cz. II*, Tarnów 2004, s. 306.

⁸ Por. J. KRUK, *Pracownia przedmiotowa*, w: T. PILCH (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Warszawa 2005, s. 831.

⁹ Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 306-309; A. SZUBARTOWSKA, *Obrazy wiary. Ikonografia w katechezie*, w: M. ZAJĄC (red.), *Katecheza dzieci*, Lublin 2009, s. 261.

W kulturze, w której dominuje dziś obraz (ikonosfera) warto też, zwłaszcza na wyższych etapach edukacyjnych, wprowadzać pewne graficzne symbole do prezentacji określonych treści – tzw. ikonki (np. do dłuższych cytatów z Pisma Świętego, Katechizmu Kościoła Katolickiego, pytań i zadań domowych, tekstów do pracy w grupach itd.). Ułatwiają one klasyfikację i przyswojenie treści, pozwalają podzielić jednolity tekst na krótsze fragmenty i przyczyniają się do zwiększonej klarowności przekazu.

Warto również spojrzeć krytycznie na dydaktykę lekcji z wykorzystaniem obrazu. Należy uzupełniać ją żywym słowem i jak najwcześniej wdrażać uczniów w umiejętność właściwego odczytywania obrazów, aby chronić ich przed możliwym negatywnym wpływem ikonosfery na osobowość¹⁰.

Dźwięk – pomoce audytywne

Nie do pomyślenia jest obywanie się bez środków słuchowych, zwłaszcza w nauczaniu przedmiotów humanistycznych czy w wychowaniu muzycznym (oba te elementy znajdują swoje miejsce w nauczaniu religii)¹¹. O wadze bodźców dźwiękowych świadczy rozwój urządzeń obsługujących format plików mp4 (przenośne odtwarzacze, telefony komórkowe) czy coraz powszechniej dostępne książki w wersji elektronicznej (*audiobook*). Środki słuchowe w dydaktyce pełnią zatem podwójną rolę: wprowadzają w proces nauczania głos spoza klasy (nagraną wypowiedź) i umożliwiają włączenie muzyki jako elementu dydaktyki katechezy.

Pomimo rozwoju telewizji i Internetu przemysł fonograficzny na bieżąco proponuje nowe produkty. „Powszechnym zjawiskiem jest słuchanie radia w pracy, w domu, podczas jazdy samochodem. Jednak mimo powszechnej obecności muzyki przenoszonej za pomocą mediów, ludzie śpiewają coraz mniej. (...) Również w kościele nierzadko oso-

¹⁰ Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 311.

¹¹ Por. W. OKOŃ, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 281.

by uczestniczące w liturgii są tylko biernymi widzami¹². Dzieci i młodzież często intonują zasłyszane melodie, dzielą się nimi np. na Facebooku czy w inny sposób, chociaż z trudem przychodzi im śpiewanie. Młodzi nastawieni są zatem bardziej na odbiór niż własną twórczość. Proste niekiedy utwory stają się dla nich źródłem doznań emocjonalnych i pomagają w przyswojeniu proponowanych wartości, wzbogacając przekaz intelektualny o walory uczuciowe. Śpiew powinien budzić uczucie piękna i radości, czasem smutku lub nostalgii¹³. Chcąc wykorzystać podczas zajęć określone pieśni lub piosenki religijne, trzeba najpierw wybrać i przemyśleć odpowiedni repertuar, a następnie zapoznać z nim uczniów. Dobór utworów jest ważnym elementem przygotowania zajęć, niektóre z nich, zwłaszcza w młodszych klasach, można bowiem łączyć z ruchem, inne mogą się okazać zbyt trudne¹⁴. Warto sięgać także po utwory wykorzystywane na innych zajęciach, zarówno w przedszkolu, jak i w szkole podstawowej, a także te słuchane przez młodzież na co dzień, które niosą pozytywne wartości, możliwe do wykorzystania podczas katechezy. Sprzyja to podejmowaniu dialogu między religią a kulturą oraz ułatwia proces komunikacji wiary, ukazując jej żywy związek ze światem bliskim młodym ludziom.

Odtwarzane podczas katechezy nagrania świadectw, wypowiedzi osób z zewnątrz, autorytetów dają impuls do podejmowania dyskusji oraz uzasadnienia argumentów podawanych przez katechetę. Wprowadzają poglądy osoby, która w sposób fizyczny nie może być obecna na lekcji; to „głos z zewnątrz”, wspierający argumentację katechety albo przyczyniający się do podjęcia żywej dyskusji z uczniami (głos polemiczny). Nagrania wypowiedzi konkretnych osób wzmacniają siłę oddziaływania, dołączając element przeżyciowy, którego brak przy czytaniu tych samych wypowiedzi (np. nagrania przemówień Jana Pawła II są odbierane inaczej niż jego teksty czytane przez kogoś).

¹² H. WROŃSKA, *Śpiew religijny w służbie katechezy dzieci*, w: M. ZAJĄC (red.), *Katecheza dzieci*, dz. cyt., s. 155.

¹³ Por. tamże, s. 158-161.

¹⁴ Por. tamże, s. 162-165.

Wszystko to wskazuje na wagę stosowania środków oddziałujących na słuch w katechezie. Wpływają one na stymulację emocjonalną uczniów, ułatwiają przyswajanie treści (np. w formie prostych tekstów piosenek) oraz sprzyjają podejmowaniu dialogu i żywej dyskusji. Uzyskują też donioślejsze znaczenie, gdy wystąpią łącznie z obrazem w formie multimedialnej, w nauczaniu polisensorycznym.

Multimedia w katechezie

Wśród dostępnych pomocy audiowizualnych i multimedialnych warto poświęcić nieco uwagi najbardziej rozpowszechnionym z nich: filmowi oraz prezentacji multimedialnej, a także podstawom pracy ucznia z komputerem na katechezie.

Coraz więcej katechetów i duszpasterzy posługuje się w swej pracy środkami audiowizualnymi. Wydaje się, że decydujący wpływ w tej kwestii miała zmiana, jaka dokonana się w dziedzinie społecznego przekazu, zwłaszcza od momentu rozpowszechnienia telewizji, a w ostatnich latach – Internetu¹⁵. Ma to swoje uzasadnienie empiryczne. Stanisław Kulpaczyński, powołując się kiedyś na badania amerykańskie, stwierdził, że badani studenci zapamiętywali: 10% przez czytanie, 20% przez słuchanie, 30% przez wzrok, 50% przez wzrok i słuch, 70% przez wzrok i słuch, lecz z możliwością dyskusji, a 90%, gdy sami tworzyli materiał do zapamiętania¹⁶. To dlatego warto korzystać ze środków multimedialnych, powierzając ich tworzenie samym uczniom, zarówno jeśli chodzi o film, jak i prezentację multimedialną oraz wykorzystanie tablic interaktywnych.

Duże walory kształcące ma film dydaktyczny. Pozwala odtworzyć ruch, dźwięk, szmer i przedstawia jakiś proces w całym jego przebiegu. Daje ponadto sposobność przekazywania zjawisk niedostępnych do bezpośredniej obserwacji. Pozwala zaznajamiać uczniów dowolnie

¹⁵ Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 314.

¹⁶ Por. S. KULPACZYŃSKI, *Katecheza przy pomocy środków audiowizualnych*, w: M. MAJEWSKI (red.), *Katechizacja różnymi metodami*, Kraków 1994, s. 204n.

wiele razy z utrwalonymi na taśmie zjawiskami i wydarzeniami. Posługując się zbliżeniami, przyspieszeniem i zwalnianiem filmu, uwypuklimy szczególnie ważne momenty różnych procesów. Film stwarza przy tym wszystkim widzom jednakowe, korzystne warunki oglądania i słuchania. Przedstawia w syntetycznym ujęciu genezę i rozwój określonych wydarzeń, procesów i postaw. Może więc służyć do zaznajamiania uczniów z nowym materiałem, utrwalania go, a niekiedy również do kontroli i oceny wyników nauczania. Aby tak było, nauczyciel powinien obejrzeć film przed projekcją w klasie oraz ustalić rolę i miejsce, jakie ma spełniać na prowadzonych zajęciach¹⁷. Należy także przygotować uczniów do jego odbioru, sugerując wcześniej, na jakie elementy powinni zwrócić uwagę. Film można wyświetlać w całości, z przerwami bądź jedynie jego fragmenty. Ważną rolę odgrywa opracowanie materiału przyswojonego z projekcji. Podsumowanie treści filmu warto pozostawić pracy uczniów, wspierając ich niekiedy pytaniami lub wskazówkami – daje to lepsze rezultaty niż podsumowanie dokonywane tylko przez nauczyciela. Propozycja filmu jako pomocy katechetycznej powinna inspirować uczniów do działania i kształtowania postaw¹⁸.

Film może także służyć jako unaocznienie treści tematów szczególnie skomplikowanych w przekazie werbalnym. Pod tym względem dobrym przykładem jest seria krótkich, trwających do dziesięciu minut filmów edukacyjnych przygotowanych dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych przez Wydawnictwo Święty Wojciech we współpracy z kanałem religia.tv.

Kolejną z serii pomocy multimedialnych jest przygotowana za pomocą programu komputerowego prezentacja. Jest ona współczesnym nośnikiem obrazu i słowa, a czasem i dźwięku; jej elementami mogą być także krótkie filmy. Prezentacja może zawierać slajdy ilustratywne (obrazy, porównania) lub informacyjne (zawierające nowy materiał poznawczy oraz ikoniczny). Przystępując do konstrukcji takiego obrazu

¹⁷ Por. W. OKOŃ, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 282; C. KUPISIEWICZ, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 132.

¹⁸ Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 315n.

dydaktycznego, nauczyciel powinien rozważyć kształt ogólny warstwy wizualnej: barwę, liternictwo, wielkość elementów graficznych, tło i elementy służące wyodrębnieniu informacji: strzałki, punkty, kontrasty itp. Wyjaśnienie przekazywane za pomocą prezentacji może przyjmować kierunek od ogółu do szczegółu lub odwrotnie: jako objaśnianie uogólnione (dążenie do budowania pojęć). Prezentacja może też pełnić inne role. Bardzo przydatne okazuje się stosowanie slajdów integrujących, które umożliwiają porządkowanie wiedzy z kilku tematów kolejnych katechez. Aby sprawdzić zdobytą wiedzę, warto zastosować slajdy weryfikujące, których oglądanie stwarza okazję do tego, by uczeń mógł porównać własne rozwiązanie problemu z rozstrzygnięciem wzorcowym. Przed rozpoczęciem prezentacji katecheta musi wyjaśnić jej cel oraz zawartość. W czasie oglądania prezentacji przez uczniów nauczyciel powinien zwracać uwagę na najciekawsze szczegóły obrazu lub fragmenty tekstu, które są potrzebne do realizacji celów dydaktycznych¹⁹. Różnorodność bodźców i kodów językowych, przekazywanych dzięki prezentacjom multimedialnym, sprzyja rozwijaniu różnych form aktywności uczniów, a zatem: spostrzeniowej, umysłowej, emocjonalnej oraz manualnej, a tym samym wpisuje się w koncepcję wielostronnego uczenia się i nauczania²⁰.

Do istoty kształcenia multimedialnego należy posługiwanie się komputerem podczas lekcji. Komputery okazują się szczególnie przydatne w zakresie zdobywania wiedzy o świecie oraz kształtowania u uczniów różnorodnych umiejętności teoretycznych i praktycznych, łącznie z przekształcaniem dostępnych im fragmentów rzeczywistości. Autorzy programów komputerowych dysponują bowiem dużymi możliwościami łączenia w tych programach poznania z działaniem, posługiwanie się symulacją oraz grami dydaktycznymi, a obecnie także współpracy z tablicą interaktywną²¹. Wykorzystanie dostępnego oprogramowania katechetycznego może się okazać cennym uzupełnieniem

¹⁹ Por. A. ZAKRZEWSKI, *Prezentacja multimedialna w katechezie*, „Katecheta” 45 (2001) nr 9, s. 15-17.

²⁰ Por. C. KUPIŚIEWICZ, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 134.

²¹ Por. tamże, s. 134n.

lekcji. Dostępne są multimedialne katechizmy i gry dydaktyczne dla dzieci ze szkół podstawowych. Można się też pokusić o przeprowadzenie lekcji religii w pracowni komputerowej. Opracowanie nowego tematu lub uporządkowanie wiadomości może się wtedy dokonywać na podstawie dostępnego oprogramowania lub zasobów Internetu. W pracy edukacyjnej Internet umożliwia uczniom dostęp do stron religijnych i katolickich, na których mogą znaleźć informacje znajdujące się poza ich bezpośrednim zasięgiem. Uczniowie mogą też wymieniać opinie oraz prowadzić dyskusje na forach czy w ramach grup dyskusyjnych i czatów. Może to następnie stanowić przedmiot dyskusji, weryfikowania i konstruowania wiedzy, integrowania oraz różnych form jej prezentacji w czasie lekcji (zadania domowe z wykorzystaniem Internetu)²².

Wszystkie te środki i pomoce (film, prezentacja multimedialna, programy komputerowe) nie obywają się bez podstawowego narzędzia komunikacji, jakim jest słowo – mówione bądź pisane. Warto pomocom opartym na słowie poświęcić z tej racji nieco uwagi.

Słowo

Często w szkolnictwie do przesady wierzy się w przewagę słowa nad innymi środkami przekazu informacji, stąd liczba podręczników i innych prac zleczanych uczniom do samodzielnego studiowania osiąga niekiedy rozmiary zbyt wygórowane. Nie jest to oczywiście ani realne, ani pożyteczne. Nauka w szkole nie polega tylko na gromadzeniu wiedzy gotowej, lecz także na samodzielnym jej wytwarzaniu oraz opanowywaniu różnych sprawności, na rozwijaniu uzdolnień i talentów, na kształtowaniu postaw i całej osobowości uczniów²³. Trzeba jednak zauważyć, że słowo mówione bądź drukowane pojawia się zarówno w podręcznikach, jak i prezentacjach multimedialnych. Ze słowem w rozmaitych konfiguracjach uczniowie spotykają się w sieci interne-

²² Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 322.

²³ Por. W. OKOŃ, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 278.

towej. Filmy dydaktyczne niosą ze sobą przekaz werbalny i domagają się odpowiedniego komentarza i wyjaśnienia. Dlatego od słowa żywego i tego zawartego w druku nie sposób uciec pomimo rozmaitych środków komunikacji (jest ono też w e-mailach czy SMS-ach). Kultura słowa jest z tego powodu niezbędnym elementem wychowania szkolnego, którego część stanowi szkolna lekcja religii. Dlatego nie może zabraknąć atmosfery dialogu i dyskusji, podejmowania analizy tekstu i jego krytyki, nawet gdy wzbogacamy tę treść o walory emocjonalne i obrazowe. Trzeba w konsekwencji wprowadzać uczniów w odkrywanie słowa Bożego, w samodzielną lekturę Pisma Świętego i jego właściwe zrozumienie. Warto w sposób narracyjny ukazywać katechizowanym losy bohaterów biblijnych, odczytywać poszczególne historie z Biblii, a następnie w formie celebracji uświadamiać im konkretne działanie Boga w historii, kiedyś i dzisiaj²⁴. To spotkanie ze Słowem jest niezbędne w realizacji nadrzędnego celu katechezy, jakim jest doprowadzenie katechizowanych „do zjednoczenia z Chrystusem, a nawet do głębokiej z Nim zażyłości” (*Catechesi tradendae*, 5). W tym celu trzeba też wykorzystywać teksty Katechizmu Kościoła Katolickiego, a zwłaszcza przeznaczonego dla młodzieży YOUCATU. One też należą do istotnych pomocy dydaktycznych w nauczaniu religii.

Bogactwo pomocy dydaktycznych dostępnych dziś dla katechety domaga się racjonalnego stosowania. Dlatego warto poświęcić nieco uwagi na przybliżenie zasad, jakie wypada stosować, używając w swej pracy rozmaitych środków przekazu wiedzy i kształtowania postaw.

Jakie zasady stosować, by osiągnąć zamierzone cele

Obraz, dźwięk, środki multimedialne i odpowiednio wkomponowane w czynności słowo katechety mają służyć realizacji nadrzędnego celu katechezy, jakim jest zbliżenie do Jezusa i możliwość autentycz-

²⁴ Por. A. KIELIAN, „*Verbum Domini*” dla katechetycznej posługi słowa. Sprawozdanie z Sympozjum Wykładowców Katechetyki – Częstochowa, 14-15 września 2011 r., „Katecheta” 55 (2011) nr 11, s. 76.

nego spotkania z Nim. Skuteczność stosowanych pomocy dydaktycznych zależy jednak od przyjęcia i praktycznego zastosowania podstawowych reguł dotyczących ich użytkowania, by nie okazało się, że nasze propozycje są zupełnie nietrafione z uwagi na specyficzną grupę uczniów czy też z innych powodów. Warto spojrzeć na zamieszczone poniżej, wybrane zasady doboru i stosowania pomocy dydaktycznych w katechezie, by zastanowić się nad skutecznością własnych działań pedagogicznych.

1. Poznaj najpierw możliwości poznawcze uczniów i zdobytą przez nich dotychczas wiedzę.
2. Dostosuj pomoce do zakładanych celów, a nie odwrotnie.
3. Przemyśl, jaką funkcję spełniają w realizacji toku lekcji.
4. Odpowiednio wcześniej obejrzyj, posłuchaj lub przeczytaj to, co zaproponujesz uczniom.
5. Zadbaj o estetykę twoich pomocy naukowych i ich poprawność merytoryczną.
6. Przygotuj salę do ich ekspozycji.
7. Przetestuj wcześniej i przygotuj niezbędny sprzęt.
8. Sprawdź, czy twoje propozycje angażują uczniów, czy przyciągają ich uwagę. Jeśli nie – zmień je, zapytaj uczniów o zdanie!²⁵

Wartymi podkreślenia kryteriami doboru pomocy dydaktycznych są stworzenie nici porozumienia pomiędzy katechetą i uczniami oraz dostosowanie pomocy do wieku i możliwości poznawczych katechizowanych, wtedy łatwiej jest zrozumieć ich potrzeby, trafić w gusta i preferencje (np. co do muzyki czy charakteru ilustracji), a także określić stopień trudności prezentowanego materiału. Dbałość o poziom stosowanych środków, ich estetykę, czytelność i jakość zwiększa szanse na to, by stały się one zarówno rzetelnym źródłem wiedzy, umiejętności, jak i doznań emocjonalnych. Estetycznie wyeksponowane środki dydaktyczne będą ukazywały uporządkowany materiał w schludnej formie, kształtując kulturę, jakiej nauczyciel oczekuje od uczniów. Może w ten sposób również stawiać im odpowiednie wymagania dotyczące

²⁵ Por. B. POJAWA, *Środki...*, dz. cyt., s. 325-327.

wykonania pracy domowej, prezentacji multimedialnej, ilustracji lub referatu. Własny profesjonalizm jest argumentem na rzecz wyższych wymagań, jakie będzie można stawiać uczniom.

Zdając sobie sprawę z ważnej roli środków dydaktycznych w procesie nauczania, warto podkreślić, że dla zdecydowanej większości katechetów mają one doniosłe znaczenie w pobudzaniu uczniów do wypowiedzi i w inicjowaniu dialogu katechetycznego, ułatwiają prawidłową realizację zasady pogłębienia i przystępności, a ich umiejętny dobór i włączenie w strukturę lekcji przybliża i wzmacnia treści przekazywane podczas zajęć. Pomoce dydaktyczne zastosowane w nauczaniu religii dają lepsze wyniki w procesie kształcenia, uatrakcyjniają omawiany temat i czynią go łatwo przyswajalnym. Oddziałując na zmysły wzroku, słuchu i dotyku, pozwalają na głębsze poznanie samego siebie i otaczającego świata oraz stanowią doskonałą podstawę do dialogu edukacyjnego²⁶.

Podsumowanie

W czym więc pomagają podczas katechezy pomoce dydaktyczne? Stosowanie nowoczesnych środków dydaktycznych idzie w parze z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć pedagogiki i psychologii rozwojowej i staje się modelowym wzorcem współczesnego nauczania. Efekty kształcenia nie mogą się jednak sprowadzić tylko do tego, by uczniowie zapamiętali, co robili lub co widzieli na katechezie, a zapomnieli o treściach, do których te środki i metody miały ich prowadzić. Dążenie tylko i wyłącznie do tego, by uczeń ciągle coś wykonywał lub mówił podczas katechezy, może prowadzić do wyobcowania intelektualnego, zubożenia lub wręcz unicestwienia istotnych celów katechezy²⁷. Środki mają pomagać w zmniejszaniu odległości pomiędzy sytuacją życiową adresatów katechezy a Jezusem Chrystusem, żywą Osobą, z którą mają się spotkać. Gdy ten cel rozbijemy na cele szcze-

²⁶ Por. P. STUDNICKI, *Dialog...*, dz. cyt., s. 124-126.

²⁷ Por. A. ZELLMAN, *Metodyka katechezy: kryzysy i nadzieja*, w: R. CHAŁUPNIK (red.), *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieja*, Opole 2010, s. 152-154.

głowe, na poszczególne lata nauki, na odpowiednią liczbę jednostek lekcyjnych, z nich dopiero układa się obraz całości. W tym kontekście jawią się takie funkcje pomocy dydaktycznych jak: wsparcie w stwarzaniu sytuacji problemowych, kształtowanie motywacji, postaw, pomoc w przekształcaniu i doskonaleniu rzeczywistości, a zatem w formowaniu całego człowieka, który nie tylko słucha i czyta, ale również angażuje się emocjonalnie, tworzy nowe treści, sam je poznaje i poddaje krytyce innych.

Czynności nauczyciela i pomoce dydaktyczne powinny być ze sobą zharmonizowane, by ich wzajemne oddziaływanie wznagało osiągnięcie docelowych efektów. Ta harmonia ma być podstawą dobrej współpracy nauczyciela i ucznia dla lepszej motywacji w nauczaniu i wychowaniu, poznawaniu Boga i zbliżaniu się do Niego oraz otwieraniu się na drugiego człowieka.

Didactic Devices in Catechesis

Summary

Didactic devices help to increase the efficiency of the instruction process. Most commonly they are divided by applying the criterion of exposed stimuli. We speak then of: visual devices, auditory devices and audiovisual ones. Some add also verbal devices or others, affecting the sense of taste or smell. This vast variety of didactic devices is used in teaching religion too. Image, sound, multimedia combined with a proper catechist's verbal commentary are supposed to actualize the primary goal of catechesis, i.e. "to put people not only in touch but in communion, in intimacy, with Jesus Christ" (*Catechesi tradendae* 5). The teacher's activities and the use of didactic devices should always be harmonized for the better achievement of this aim. Then it constitutes the basis for appropriate cooperation between the catechist and the pupil in order that the catechetical instruction become more effective.

Ks. dr Andrzej Kielian – doktor katechetyki, wykładowca Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, pracownik Wydziału Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży Kurii Metropolitalnej w Krakowie.